

IV. Організаційні питання.

1. Розробити та затвердити відповідні науково-методичні і нормативно-інструктивні документи, що регулюють діяльність сектору сходознавства.

2. Спільно з Інститутом українознавства при КДУ та іншими вищими закладами України передбачити підготовку наукових кадрів (лінгвістів, істориків і культурологів), які допоможуть повернути ці книжки до наукового і суспільного обігу. Організувати наукове стажування та аспірантуру.

3. Зміцнити кадровий склад сектору сходознавства фахівцями в галузі науково-технічного опрацювання рукописних матеріалів та рідкісних видань - археографами, бібліотекарями та бібліографами.

4. Для проведення комплексу робіт, спрямованих на здійснення обліку, опису, наукове опрацювання фондів, передбачити відповідне матеріально-технічне забезпечення: обладнання для хімічної, біологічної лабораторій, реставраційний реманент; додаткове комп'ютерне обладнання для створення банку даних, впровадження програмного забезпечення та навчання роботи з комп'ютером бібліотечних фахівців; постачання спеціальних видів паперу, карток, тек, коробок та футлярів для рукописних матеріалів тощо.

5. Підготувати у філії ЦНБ (Володимирська, 62) спеціальне приміщення для сховища, робочих кімнат та читальні для компактного розташування зібрання.

Г.Г.Дідківська

СТОРІНКИ ФОНДУ «УКРАЇНІКА»

Історія створення фонду «Україніка» в ЦНБ ім.В.І.Вернадського сповнена гірких, навіть трагічних сторінок. Відділ «Україніка» розпочинав свою роботу, а невдовзі закривався, його фонд збирався, а згодом розпорошувався.

Нагадаємо, у Статуті Національної бібліотеки було передбачено й відділ «Україніка», який повинен був стати найповнішою базою українознавства. Тут планувалося зібрати усе видане будь-коли і будь-де українською мовою без огляду на зміст; усе про історію українського народу, його мову, фольклор, словесність, мистецтво, побут тощо; літературу про територію Української держави, про народи, що живуть чи жили на території України, про події, котрі відбувалися тут; усі твори авторів-українців та видання українських установ попри мову й зміст, усі переклади з української мови. Тобто, треба було сконцентрувати все, що стосується України та її народу (де б і коли він не жив), надати можливість ученим на місці одержати всі матеріали, необхідні їм для студій над рідним краєм.

Небувале національне піднесення, великі сподівання на духовне відродження, які панували у 20-х роках серед свідомої частини української інтелігенції, дали дивовижні результати. Так, на заклик допомогти у збиранні фонду відразу ж відгукнулося чимало вчених, письменників, гро-

мадських і політичних діячів, різні організації та установи, навчальні й наукові заклади. Від них бібліотека одержала сотні, а то й тисячі книг, брошур, часописів, плакатів, листівок, цілі колекції, родинні книгозбірні - набуток не одного покоління дослідників, бібліографів, книгознавців.

Фонд «Україніка» (так само, як і загальний фонд Бібліотеки), створювався на перших порах не так, як у інших великих бібліотеках світу - поступовим накопиченням, планомірними надходженнями, - великий масив було нагромаджено за короткий термін.

Цікаві дані знаходимо в «Журналі бібліотеки. Приймання книг, журналів і друкованої продукції за 1919-1922 рр.»¹ Серед тих, хто першими приносили в дар книги і чиї імена найчастіше подибуються на сторінках «Журналу...», - перший президент ВУАН академік В.Вернадський, дійсний член ВУАН, голова її управи С.Єфремов, академіки ВУАН А.Кримський, М.Петров, професори Б.Кістяківський, В.Кордт, Л.Добровольський, С.Маслов, О.Плевако, працівники бібліотеки Л.Биковський, Ю.Меженко, Є.Кивлицький, Я.Ізраєльсон, художник Г.Нарбут, письменниця М.Загірня (дружина Б.Грінченка).

Найактивніше передавали книги бібліотеці Книжкова палата (Харків), Центральна книжкова палата (Москва), УАН, Університет св. Володими-

¹ Дідківська Галіна Григорівна, Київ, 1993

ра, Київська духовна академія, Комісаріат народної освіти, Археологічна комісія, Музичний фонд, редакції багатьох газет, часописів, друкарні, видавництва, різні товариства, обліково-статистичні установи, книжкові склади.

Значна частина цих матеріалів поповнювала відділ «Україніка». С.Постернак, один з перших директорів Бібліотеки, згадує, що за чотири роки свого існування вона придбала колосальний книжковий фонд, який за звичайних часів великі світові бібліотеки збирали протягом десятиліть, а то й століття. Серед цих надходжень чимало було й україніки, зокрема книгозбірні колишнього міністра освіти УНР І.Стешенка, громадських і культурних діячів В.Степаненка², Є.Трегубова, В.Науменка³.

У відділі велася інтенсивна робота. Фонд систематично поповнювався виданнями, яких бракувало, дещо вилучалося із загального фонду (книгосховища), з бібліотеки «Старої громади», інших відділів. Проводилася систематизація та опрацювання масиву літератури⁴. Було вироблено теоретичні й практичні критерії збирання фонду, принципи його формування, вирішено концептуальні питання. Діяльність відділу дедалі розширювалася.

В архіві Бібліотеки є копії листів-звернень її дирекції до адміністрацій Ягеллонської університетської бібліотеки в Кракові, Слов'янської бібліотеки в Празі, Національної бібліотеки в Софії, Нью-Йоркської публічної бібліотеки, Бібліотечної асоціації в Лондоні, Бібліотеки Британського музею та інших з проханням надсилати до ВБУ все, що стосується україніки в порядку книгообміну чи на будь-яких інших умовах⁵. На жаль, то були майже марні заходи. В 1933 р. «Україніка» перестала існувати як самостійна структурна одиниця, ставши частиною книгосховища. У цей час розгортався тотальний наступ на національне та духовне життя, розпочався розгром кращих інтелектуальних сил Академії наук, зокрема ВБУ⁶.

Нагромадження «Україніки» пильно переглядали й «чистили», дозуючи інформацію, вилучаючи до фонду спеціального збереження усе, що хоч якоюсь мірою будило думку, наштовхувало на небажані за тодішніми мірками висновки.

Україніку, вилучену й передану до спецфонду в 30-ті - на початку 40-х років, перед евакуацією

Бібліотеки під час другої світової війни, було знищено.

Фонд дуже потерпів від нескінченних вилучень книг до спецфонду і знищення частини з них, пожежі 1964 р. тощо.

Україномовні видання збиралися будь-якого змісту, тому репрезентовано різні галузі знання. Але говорити про повноту і достатність цих розділів не доводиться. Задум фундаторів здійснено лише певною мірою.

У масиві є й перші прижиттєві видання творів Т.Шевченка, Г.Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, П.Куліша, М.Старицького, Олени Пчілки, Б.Грінченка, М.Загірньої, Г.Барвінок, І.Франка, Лесі Українки, П.Мирного, В.Самійленка, О.Стороженка, С.Руданського, В.Стефаніка, І.Нечуя-Левицького, М.Гоголя, праці М.Драгоманова, М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, Д.Яворницького, А.Кашенка, перші та одні з перших перекладів українською мовою А.Чехова, І.Тургенева, Л.Толстого, У.Шекспіра, Г.Гейне, Гі де Мопассана, М.Метерлінка, Е.Золя, Р.Кіплінга, Р.Роллана та ін.

Сьогодні фонд налічує 45 836 одиниць і зберігається у книгосховищі окремо під шифрами Аи, Ви, Си, Аио, Вио, Сио. У топографічному каталозі (відображає первісний кількісний склад) - близько 70 000 назв.

Отже, втрати становлять майже третину. З огляду на це, в Бібліотечі створено картотеку заповнення прогалін. З неї можна довідатися, які саме книги втрачені і що вдалося відновити, поповнити. Серед втрачених - фольклорні записи, матеріали XIX ст., архів Чернігівського жандармського управління «Тайны царской охранки» (Чернігів, 1919), «Каталог художественных выставок в память И.Котляревского» (Полтава, 1903), твори Є.Гребінки (СПб., 1847), І.Котляревського (К., 1875), Г.Квітки-Основ'яненка (СПб., 1838 і 1858), П.Куліша (СПб, 1862), Л.Глібова (Чернігів, 1872), М.Коцюбинського (П., 1863; Чернігів, 1895), Чайки Дніпрової (Одеса, 1895), Б.Грінченка (К., 1899), П.Мирного (Львів, 1900), І.Карпенка-Карого (К., 1910), І.Франка (Львів, 1895), О.Кобилянської (Коломия, 1910), Ілюстрований путівник по Києву (К., 1906), оповідання М.Гоголя у перекладі М.Зерова (Харків, б.р.) тощо. Із творів

І.Франка пропало 33 видання, Г.Квітки-Основ'яненка - 24, М.Коцюбинського - 7, М.Костомарова - 9. Щоправда, частину цих видань виявлено в колекціях, компактах, окремих відбитках, тому хоч їх і немає у фонді «Україніка», але вони наявні в загальному.

Поповнень небагато. В основному це видання 30-х років ХХ ст., переважно професійна, галузева література, різні інструкції, положення, програми, таблиці, інструктивно-агітаційні матеріали, резолюції, постанови ЦК КП(б)У, партійних пленумів, з'їздів.

Є й твори Г.Косинки (К.; Х., 1929), М.Нагни-

біди, І.Каляника, С.Роговика (з передмовою А.Любченка, К.; Х., 1931), праці Д.Дорошенка про П.Куліша та І.Костомарова (К.; Лейпціг, б.р.), В.Бойка про Марка Вовчка (К., 1918), історичні оповідання з часів Хмельниччини І.Петренка (Львів, 1912), серія праць Ф.Титова про Києво-Печерську Лавру, подільські монастирі, Андріївську церкву, Києво-Могилянську академію та інші визначні місця Києва (видання початку століття - 1911-1914 рр.).

Хоч завдання, поставлені перед відділом «Україніка» не були виконані, проте проведено велику роботу і зібрано чималий фонд.

1. *Архів ЦНБ АН України*, оп.1, од. зб.16.

2. *Поступок С. Всепародна біб-ка України*. - К.: Друк. ВУАН, 1923. - С.6-7.

3. *Биковський Л. Книгарні*. - Бібліотеки - Академія. Спомини (1918 - 1922). - Мюнхен; Денвер; 1971. - С.30-31.

4. *Бібліотечний журнал*. - К., 1925. - ч. I. - С. 44.

5. *Архів ЦНБ України*, оп. I, од. зб. 75, арк. 4.

6. *Полонська-Василенко П. Українська Академія наук: Нарис історії*, ч. 2 (1931-1941). - Мюнхен, 1958. - С.123.

В.О.Захаржевська

ТРАДИЦІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПРОСВІТИТЕЛІВ КИРИЛА І МЕФОДІЯ

День слов'янської писемності й культури - одне з найгуманніших свят, яке з кожним роком дедалі більше розпросторює свої межі: Вологда (1987), Новгород (1988), Київ (1989), Мінськ (1990), Смоленськ (1991), Москва (1992), де пройшов перший «Міжнародний конгрес слов'янських культур».

Ми знову і знову звертаємось до першоджерел слов'янського роду, писемності, культури, які сягають Київської Русі, здобутки якої увійшли до духовної скарбниці культурних цінностей людства.

У травні 1993 р. Українським комітетом славистів (УКС) спільно з Міністерством освіти України на базі Одеського державного університету було проведено Міжвузівську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми відродження мов і культури західних та південних слав'ян в Україні». Їй передувала творча зустріч за круглим столом: «Болгарська діаспора в Україні - у дзеркалі

духовної культури», що проходив у ЦНБ, де святкування Днів слов'янської писемності вже стало традицією, про що свідчить проведений круглий стіл: «Традиції Кирила і Мефодія - вічні». Адже бібліотеки - осередок народної просвіти, основа цивілізації нації. Так, у Болгарії велику роль відігравали «читалища», про що свідчить і журнал «Читалище» (видається з 1870 р.). Духовна культура кожного народу - це цілісна багатоструктурна система, де всі складові компоненти (виховання, освіта, наука, мистецтво, філософія, право тощо) мають бути об'єднані традиціями, історичною пам'яттю, порушення якої гальмує розвиток й життєздатність культури в цілому, її здатність до самовдосконалення, до самозбагачення, першоосновою якої є Слово.

Слов'янські першовчителі св. рівноапостольні Кирило і Мефодій, як свідчать житія, з самого початку їх проповідницької і просвітительської діяльності захищали право слов'янської писемності та культури на існування й всебічний розвиток, на рівноправ'я, на ставлення до неї, як до вже